

Dusík, N

Dusík

- ▶ objev – 1772, D. Rutherford
- ▶ výskyt
  - ve vzduchu – 78%
  - chilský ledek NaNO_3
  - **biogenní prvek** – bílkoviny, nukleové kyseliny

Vlastnosti

- ▶ bezbarvý plyn, bez chuti a zápachu
- ▶ tvoří biatomické molekuly – N_2
- ▶ oxidační čísla – -III až +V
- ▶ málo reaktivní
- ▶ třetí nejelektronegativnější prvek

Příprava, výroba

- ▶ Laboratorní příprava:
  - Termickým rozkladem dusitanů
    - $\text{NH}_4\text{NO}_2 \longrightarrow$

Příprava, výroba

- ▶ Laboratorní příprava:
  - Termickým rozkladem dusitanů
    - $\text{NH}_4\text{NO}_2 \longrightarrow \text{N}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$

Příprava, výroba

- ▶ Laboratorní příprava:
  - Termickým rozkladem dusitanů
    - $\text{NH}_4\text{NO}_2 \longrightarrow \text{N}_2 + 2\text{H}_2\text{O}$
- ▶ Průmyslová výroba:
  - Frakční destilací zkapalněného vzduchu

Využití

- ▶ Výroba amoniaku, kyseliny dusičné, dusíkatých hnojiv
- ▶ Inertní plyn

Sloučeniny dusíku

- ▶ Amoniak, NH_3
  - bezbarvý plyn
  - charakteristický štiplavý zápach
  - jedovatý
  - dobře rozpustný ve vodě
  - ve vodě je slabou bází, $\text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{NH}_4\text{OH}$
  - **Výroba:** $\text{N}_2 + 3\text{H}_2 \longrightarrow 2\text{NH}_3$
  - **Příprava:** $\text{NH}_4\text{Cl} + \text{NaOH} \longrightarrow$

Sloučeniny dusíku

- ▶ Amoniak, NH_3
  - bezbarvý plyn
  - charakteristický štiplavý zápach
  - jedovatý
  - dobře rozpustný ve vodě
  - ve vodě je slabou bází, $\text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{NH}_4\text{OH}$
  - **Výroba:** $\text{N}_2 + 3\text{H}_2 \longrightarrow 2\text{NH}_3$
  - **Příprava:** $\text{NH}_4\text{Cl} + \text{NaOH} \longrightarrow \text{NaCl} + \text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O}$

Sloučeniny dusíku

- ▶ Amoniak, NH_3
  - bezbarvý plyn
  - charakteristický štiplavý zápach
  - jedovatý
  - dobře rozpustný ve vodě
  - ve vodě je slabou bází, $\text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{NH}_4\text{OH}$
  - **Výroba:** $\text{N}_2 + 3\text{H}_2 \longrightarrow 2\text{NH}_3$
  - **Příprava:** $\text{NH}_4\text{Cl} + \text{NaOH} \longrightarrow \text{NaCl} + \text{NH}_3 + \text{H}_2\text{O}$
  - Anorganické rozpouštědlo
    - $2\text{NH}_3 \rightleftharpoons \text{NH}_4^+ + \text{NH}_2^-$

Sloučeniny dusíku

- ▶ Amoniak, NH_3
- ▶ V přírodě vzniká rozkladem organických dusíkatých sloučenin. Využívá se na výrobu kys. dusičné, hnojiv, sody, jako chladicí médium.
- ▶ Amonné soli
  - pevné, krystalické, ve vodě dobře rozpustné látky
  - vznikají zaváděním amoniaku do roztoků kyselin
  - NH_4Cl
  - NH_4NO_3
  - $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$

Sloučeniny dusíku

► Oxidy

- **N₂O** – oxid dusný (rajský plyn)
  - bezbarvý plyn
  - používá se v potravinářství do bombiček na přípravu šlehačky
  - dříve anestetikum
  - příprava : $\text{NH}_4\text{NO}_3 \longrightarrow \text{N}_2\text{O} + 2\text{H}_2\text{O}$
- **NO** – oxid dusnatý
  - bezbarvý plyn
  - používá se na výrobu HNO₃
  - výroba: $4\text{NH}_3 + 5\text{O}_2 \longrightarrow 4\text{NO} + 6\text{H}_2\text{O}$ (500°C, Pt)
  - příprava: $8\text{HNO}_3 + \text{Cu} \longrightarrow 3\text{Cu}(\text{NO}_3)_2 + 4\text{H}_2\text{O} + 2\text{NO}$

Sloučeniny dusíku

▶ Oxidy

- N_2O_3 – oxid dusitý
  - světlemodrá kapalina
- NO_2 – oxid dusičitý
  - hnědočervený plyn
  - vyskytuje se jako dimer N_2O_4
  - příprava: $2\text{Pb}(\text{NO}_3)_2 \longrightarrow 2\text{PbO} + 4\text{NO}_2 + \text{O}_2$
- N_2O_5 – oxid dusičný
  - bezbarvá krystalická látka
  - snadno se rozkládá na oxid dusičitý a kyslík (někdy za výbuchu)

Sloučeniny dusíku

- ▶ **Kyselina dusitá – HNO_2**
  - nestálá, středně silná kyselina
  - oxidační i redukční vlastnosti
  - příprava: $\text{NaNO}_2 + \text{HCl} \longrightarrow$
  - **dusitany:**
    - $\text{NaNO}_3 + \text{Pb} \longrightarrow$
    - $2\text{KNO}_3 \longrightarrow$

Sloučeniny dusíku

- ▶ **Kyselina dusitá – HNO_2**
  - nestálá, středně silná kyselina
  - oxidační i redukční vlastnosti
  - příprava: $\text{NaNO}_2 + \text{HCl} \longrightarrow \text{HNO}_2 + \text{NaCl}$
  - **dusitany:**
    - $\text{NaNO}_3 + \text{Pb} \longrightarrow$
    - $2\text{KNO}_3 \longrightarrow$

Sloučeniny dusíku

▶ Kyselina dusitá – HNO_2

- nestálá, středně silná kyselina
- oxidační i redukční vlastnosti
- příprava: $\text{NaNO}_2 + \text{HCl} \longrightarrow \text{HNO}_2 + \text{NaCl}$
- **dusitany:**
  - $\text{NaNO}_3 + \text{Pb} \longrightarrow \text{NaNO}_2 + \text{PbO}$
  - $2\text{KNO}_3 \longrightarrow 2\text{KNO}_2 + \text{O}_2$
  - dusitan sodný je mírně toxický, užívá se ke konzervaci masa, výroba léčiv a barviv

Sloučeniny dusíku

- ▶ **Kyselina dusičná – HNO_3**
  - bezbarvá kapalina
  - silná kyselina, silné oxidační vlastnosti
  - rozpouští většinu kovů – nerozpouští se (Au, Pt, Ta), pasivují se (Al, Fe, Cr)
  - s kyselinou sírovou – nitrační směs (organická syntéza)
  - Směs 3 dílů HCl a 1 dílu HNO_3 se nazývá **lučavka královská**, která rozpouští zlato i platinu.
  - Používá se na výrobu hnojiv, umělých hmot, výbušnin a léčiv.

Sloučeniny dusíku

▶ Výroba HNO_3

- 1. $4\text{NH}_3 + 5\text{O}_2 \longrightarrow 4\text{NO} + 6\text{H}_2\text{O}$ (500°C, Pt)
- 2. $2\text{NO} + \text{O}_2 \longrightarrow \text{NO}_2$
- 3. $2\text{NO}_2 + \text{H}_2\text{O} \longrightarrow \text{HNO}_2 + \text{HNO}_3$
- $3\text{HNO}_2 \longrightarrow \text{HNO}_3 + 2\text{NO}$;
- $2\text{NO} + \text{O}_2 \longrightarrow \text{NO}_2$ .....

Sloučeniny dusíku

▶ Dusičnany

- Všechny dusičnany jsou velmi dobře rozpustné ve vodě
- Většinu můžeme připravit reakcí kovu, oxidu kovu nebo hydroxidu s HNO_3 .
- Termicky se rozkládají na dusitany nebo až na oxidy kovů.